

Escoles i mestres de Barbens (1845-1950)

Ton Solé Bonet

Centre de Recerques del Pla d'Urgell Mascança

RESUM: La instrucció de Barbens entre els anys 1845 i 1950, forma part del procés educatiu d'un passat que, amb encerts i errors, ha tramès un valors que han marcat la vida del poble i per descomptat la vida personal de l'alumnat que ha passat per les seves escoles. En aquest article es parla dels mestres i les mestres que hi van exercir, de les seves trajectòries professionals i de la seva influència en l'ensenyament dels nens i nenes. També es parla de l'oferta educativa, pública i privada, i del periple que van seguir els edificis escolars, fins a tenir un edifici exclusivament destinat a fer d'escola.

Les interrelacions de tot plegat dibuixa el progrés i l'evolució de l'educació i la cultura del poble de Barbens.

PARAULES CLAU: Història de l'educació, Barbens, escola rural, edificis escolars, Instrucció Pública, Junta Local de Primera Ensenyança, Inspecció de Primera Ensenyança.

PER QUÈ PARLAR D'ESCOLES I MESTRES?

Una de les finalitats de la Història de la Educació és conèixer el passat educatiu de la humanitat i esbrinar com l'educació ha estat estretament vinculada i influïda per les diverses orientacions filosòfiques, religioses, socials i polítiques del seu temps. I comprovar com el fet educatiu mai es dona aïllat; el progrés i la cultura d'un país n'estableixen sempre una interrelació permanent.

Fer un repàs històric de l'educació d'un poble és cercar aquestes interrelacions entre institucions locals, famílies, escola i mestres, interrelacions sempre mediatitzades per les grans decisions polítiques dels governs de torn i que han configurat uns valors i principis consolidats al llarg del temps,

Parlarem de les escoles i mestres de Barbens del pe-

ríode entre els anys 1845-1950, perquè son els agents transmissors de valors i principis, forjats pels seus habitants, que han marcat la sensibilitat i el tarannà del poble, a nivell col·lectiu, i a nivell individual han deixat la seva empremta.

Com diu, Gilbert K. Chesterton (1874-1936): "L'educació és, senzillament, l'ànima d'una societat passant de generació en generació".

LA INSTRUCCIÓ A BARBENS. Segle XIX

Al segle XIX hi van haver les primeres disposicions legals d'ampli abast per ordenar el sistema educatiu del nostre país, concretades en la Llei d'Instrucció Pública del 1857, més coneguda com a "Llei Moyano". Va ser la primera llei que regulava, de manera general, tot el sistema educatiu, uniformitzant els plans d'estudi de les diferents etapes educatives. L'ensenyament primari es convertí en universal i obligatori, i tots els nens i nenes de 6 a 12 anys havien d'anar a escola obligatòriament. Un dels punts dèbils de la Llei fou deixar en mans dels ajuntaments el manteniment dels edificis escolars, el material, els habitatges i el sou dels mestres. Els recursos econòmics dels ajuntaments de les zones rurals eren minsos i la qualitat de l'educació infantil i primària era molt deficitària, tant per la precarietat dels edificis i del material escolar, com per uns mestres amb una formació insuficient, poca consideració social, mal pagats i amb pocs recursos pedagògics per ensenyar.

La primera informació de la instrucció a Barbens es troba en el Diccionari Madoz de 1846, on s'afirma que hi havia una escola de "*primeras letras*", dotada amb 50 lliures, a la qual assistien 8 nens. La poca assistència d'alumnes és un indicador d'un poble amb pocs habitants, però, segons Pasqual Madoz, a Barbens hi vivien

250 "almas" i aquesta xifra era molt semblant a altres pobles de la nostra comarca, com Fondarella, Miralcamp o Castellnou de Seana, però a les seves escoles hi assistien de 20 a 25 alumnes. Una hipòtesi per explicar el reduït nombre de nens que assistien a l'escola, ens la facilita el mateix Madoz quan ens diu que Barbens "*Tiene 50 CASAS, algunas muy capaces, cómodas y de elegante arquitectura pertenecientes a sujetos poderosos, las cuales hermocean la población en términos que se le llama en el país la corte de Urgel*". (Madoz, 1846: volum III, pàg. 399).

Les famílies benestants vetllaven per engrandir el patrimoni familiar i era important que els fills i filles tinguessin una bona formació, atès que, com més instruits eren, més possibilitats tenien d'emparentar-se amb famílies influents. Era habitual que la seva educació la deixessin en mans d'escoles privades, principalment religioses, o lloguessin un mestre o tutor per fer-los-hi la formació a la pròpia llar. La poca matrícula de l'escola podria estar motivada per dos condicionants: la precarietat de l'escola pública i la voluntat de les famílies benestants d'assegurar una millor formació als seus descendents. A més a més, les nenes no disposaven ni d'escola i l'única opció possible era rebre formació en el si de la família.

En la memòria del curs 1858-1859 de la UB consta que al poble de Barbens hi faltava una escola de nenes que es creà al curs següent, en compliment de la Llei d'Instrucció Pública de 1857. Mai, fins aquell any, s'havien creat tantes noves escoles a l'estat espanyol, només a les comarques de Lleida se'n van crear 84 de nens i 32 de nenes.

Els primers mestres de Barbens de qui tenim informació són Ramon Querol i Maria Penella Andreu, segons consta en l'acta del ple de 4 de novembre de 1869. La mestra hi exercí fins a la jubilació, a l'any 1908 i el mestre deixà la plaça vacant per defunció el desembre de 1873. La vacant del mestre Querol l'ocupà Jaume Mirada Salomón, nomenat per la Junta Provincial d'Instrucció Pública.¹

La instrucció de Barbens, amb els mestres Sra. Penella i Sr. Mirada, va passar per una bona època. La Junta Local de Primera Ensenyança, composta per l'alcalde Miquel Rubiol, Mossèn Manuel Torrens, Antonio Minguell, Jaume Riera i Pau Caselles, feia un seguiment regular del funcionament de les escoles, complint amb la normativa establerta per llei, i les seues actes

indiquen que estava satisfeta amb els resultats. Mn. Torrens, vicepresident de la Junta, es mostrava complagut dels progressos de l'alumnat en l'assignatura de Doctrina Cristiana i de la cura que hi posaven els mestres a ensenyar-la. El nivell de coneixements de l'alumnat, el comportament dels mestres, a l'escola i al carrer, i la cura que tenien de la seva classe, van ser motiu de repetides mostres de satisfacció.

Tot i el bon funcionament de les dues escoles, el nivell d'instrucció de les nenes acostumava a ser superior al dels nens i, a l'hora de repartir premis, sempre eren les nenes les que passaven al davant. L'estabilitat i el bon saber fer de la mestra Maria Penella segurament van ser un dels factors que ho van fer possible. L'escola de nenes tingué la mateixa mestra durant 39 anys, fet que no passà a l'escola dels nens.

Entre 1869 i 1907, per l'escola dels nens hi van passar tretze mestres, uns hi van estar un curs, alguns un parell de cursos i altres mesos. El mestre Magí Farré Verdguer fou una excepció: hi va estar 18 anys, prengué possessió al maig de 1878 i es jubilà al novembre de 1896. La informació recollida de la seva estada a Barbens mostra que fou un mestre controvertit. Els primers anys van anar acompanyats de felicitacions per la bona feina feta amb els seus alumnes. Les actes de la Junta Local de Primera Ensenyança posen de manifest que Magí Farré era un bon mestre, la de l'1 d'abril de 1879 diu que "*el estado de adelanto de los niños de ambos sexos es muy satisfactorio y que el método de enseñanza seguido por los maestros es de ambos sexos es digno de elogio*" i a la de l'abril de 1880 es vol "*dar las más expresivas gracias a los respectivos maestros por el acierto y celo que hasta la fecha han desplegado para la enseñanza*".

Aquestes valoracions satisfactòries contrasten amb l'informe emès per l'inspector de Primera Ensenyança, Lluís Sta. Maria i Gil, de la visita realitzada a les escoles a finals del curs de 1886-1887. L'inspector valora que l'ensenyament a l'escola dels nens està per sota dels programes de les escoles elementals, la capacitat, la instrucció i la conducta és regular i el mestre mostra poca aptitud per desenvolupar bé la seva feina. Remarca que ha de dedicar més hores a l'aritmètica i a la gramàtica i ha de fer més dictats, però, per damunt de tot, ha de distribuir el temps, el treball i els continguts d'una manera més racional, atenant al nivell dels alumnes de cada una de les seccions de l'aula. Aquell

¹ BOP de Lleida de 25 de juny de 1875.

curs hi havia una matrícula de 48 alumnes amb una assistència mitjana de 34, agrupats en 6 seccions.

No solament l'inspector posava de relleu algunes deficiències de la pràctica educativa del Sr. Farré, sinó que en el poble també hi havia descontent per la manera com imposava la disciplina. L'acta de la Junta Local de Primera Ensenyança, del 15 d'abril de 1888, exposa que alguns pares havien denunciat l'alcalde, en qualitat de President de la Junta, que el mestre Magí Farré donava bufetades i pegava amb un bastó, nomenat "paleta", de manera desproporcionada, causant danys físics importants als nens. Els assistents a la reunió ho consideraren inacceptable i van acordar denunciar-ho a la Junta Provincial d'Instrucció Pública i, alhora, reunir-se amb el mestre per exigir-li que deixés aquestes pràctiques. Malgrat els advertiments i denúncies el mestre continuà amb els càstigs físics.

Per altra banda continuen les informacions contradictòries, la Junta Local estava satisfeta dels progressos dels alumnes en les matèries escolars i del comportament dels mestres, l'acta de 30 de juny de 1893 posa de manifest que *"en ambas escuelas se nota el adelanto de los niños y niñas, y que los Maestros cumplen con su deber, dando a los niños y niñas una enseñanza moral y religiosa adecuada a las disposiciones vigentes y a las buenas costumbres de la localidad"*.

Aquestes bones valoracions es repeteixen els anys següents, però al final del curs 1895-1896, un any abans de la jubilació del Sr. Farré, tenen l'afegit de significar al mestre que moderi els càstigs a causa del bon comportament dels alumnes.

Com s'ha esmentat, els progressos de les alumnes eren més notables i la praxis de la mestra era força eficient. L'informe de l'Inspector de Primera Ensenyança, fet després de la visita de finals del curs 1886.-1887, reflecteix una escola amb 60 alumnes matriculades i un assistència mitjana de 40, repartides en sis seccions. Les matèries que impartia eren lectura, escriptura, gramàtica i aritmètica i per descomptat *"costura, calceta o media y bordado"*. El mateix inspector, que havia valorat la tasca del mestre de regular, qualificava de bones, la instrucció, la capacitat, l'aptitud i la conducta de la mestra.

El "fer de mestre" en aquesta època estava subjecte a variables que incidien negativament en la tasca d'ensenyar. Algunes variables que conformaven un marc poc favorable per l'ensenyança: mancances en la formació inicial dels mestres, pocs recursos escolars, poca o nul·la consideració social de la instrucció,

precarietat dels edificis, etc. generaven un cúmul de dificultats per ensenyar, reflectits en els mals resultats dels aprenentatges i els alts índexs d'analfabetisme. En el cens electoral de 1899, a Barbens consta un 55 % d'homes que encara no sabien llegir ni escriure.

Per altre banda, la poca o nul·la consideració social de la instrucció, juntament amb les precarietats econòmiques de la majoria de les famílies, afegien a les dificultats del fer de mestre la variable de l'absentisme, que si bé era generalitzat a tot el país, en els entorns rurals era especialment significatiu als finals de curs. Les feines del camp marcaven el dia a dia del poble i en temps de segar i batre, el camp reclamava molta mà d'obra, de manera que els i les alumnes de les seccions més avançades, els més grans, no anaven a l'escola per poder ajudar als de casa. L'acta de la Junta Local de Primera Ensenyança d'1 de juny de 1898 ho exposa amb claredat:

"como saben los señores de la Junta presentes en este mes se acostumbra a celebrar exámenes en las escuelas de niños de ambos sexos, pero como en este mes se verifica la siega y en primera quincena del entrante la trilla, y como en dichas operaciones en los pueblos rurales y pequeños como este, se emplea pequeños y grandes, resulta que las escuelas se hallan poco menos que desiertas."

I, d'això es queixava l'inspector d'Educació, quan visitava les escoles ja que es trobava les aules pràcticament buides. Per incentivar i promocionar que els nens i nenes anessin a l'escola, demanava a la Junta Local que sovintegés més les visites a les escoles i comunicés a l'alcalde els alumnes que no hi assistien per tal de sancionar els pares, d'acord amb la llei de 9 de setembre de 1857.

Una variable important que anava en contra del bon funcionament de l'ensenyament era el tema econòmic perquè, com s'ha dit, anava a càrrec dels ajuntaments i això era una font de conflictes permanents. Que els mestres cobressin amb retard era una pràctica habitual. A Barbens, al 1873, quan el mestre Querol es morí, l'Ajuntament li devia 799 pessetes d'endarreriments dels cursos 1870-71 i 1871-1872 i el Governador Civil de Lleida publicà al BOP de la província de 5 de desembre de 1884, una vegada més, una circular amb una llarga llista de pobles que tenien deutes amb la primera ensenyança. Amb tot, la manca de recursos econòmics no sempre era culpa de la corporació local. L'acta del Ple de 28 de setembre de 1884 exposa que l'Ajuntament de Barbens no ha pogut ingressar, *"a la*

caja especial de fondos de la provincia", les 93,74 pesetes que deu als mestres del curs 1882-83 perquè no ha rebut el 18% del recàrrec de l'impost d'activitats industrials dels anys 1882, 1883 i 1884 que li ha d'enviar la Delegació del Banc d'Espanya de Lleida.

El R. D. de 26 de octubre de 1901 i la Llei de 31 de desembre del mateix any alliberaren definitivament els ajuntaments d'aquesta carga econòmica, el sou dels mestres de l'ensenyament públic es va incloure en els pressupostos estatals i s'acabaren les irregularitats i el patiment dels mestres per cobrar.

Una altra variable eren els edificis que feien d'escola. Fins a finals del segle XIX i principis del XX, la majoria de municipis no disposaven d'un edifici destinat exclusivament a fer d'escola; normalment les escoles s'ubicaven on hi havia les dependències municipals o en cases particulars, llogades per l'Ajuntament.

Barbens va viure una circumstància catastròfica que no tingueren altres pobles: la riuada de 24 i 25 de setembre, coneguda com la rubinada de Sta. Tecla. Segons l'article de la revista setmanal *La Ilustración Española y Americana*, de 8 d'octubre de 1874, Barbens va ser una de les poblacions més castigades; de les 140 cases que hi havia, solament 7 o 8 van quedar senceres i un dels edificis que va quedar més malmès fou l'escola. El Governador Civil de Lleida autoritzà l'Ajuntament a utilitzar el pressupost destinat a la instrucció pública per reconstruir-la.

Les obres van ser mínimes i quatre anys més tard, l'alcalde, com a President de la Junta Local de Primera Ensenyança, comunicà a la Inspecció d'Educació la necessitat de traslladar l'escola de les nenes a un altre edifici per les males condicions de salubritat que tenia l'actual, sobretot a l'hivern, quan la humitat que es desprenia del terra era un perill seriós per la salut.

MILLORA DE L'EDUCACIÓ. S. XX, NOVA ETAPA

Al tombant del segle XIX, l'ensenyament de Barbens entra en una nova etapa. Les millores del sistema educatiu arribaven a les escoles i es comença a respirar uns aires nous promotors de la modernització de l'educació. El 1900 es crea el Ministeri d'Instrucció Pública, dedicat exclusivament a l'ensenyament, es dona a conèixer l'obra de destacats pedagogs internacionals (Claparède, Ferrière, Montessori, Decroly o Dewey) i s'introdueix la innovació pedagògica a les Escoles

Normals. Poc a poc es van implementant canvis i noves maneres d'ensenyar i aprendre.

Un aspecte que conflú en la millora de l'educació fou el clima polític de Catalunya, marcat per un fort sentiment nacionalista que desitjava transformar el país en una nació moderna i oberta a la resta del món. La Mancomunitat va crear un seguit d'institucions per donar suport a la cultura catalana i en el camp de l'educació van sorgir una sèrie d'iniciatives renovadores, liderades per prohoms com Alexandre Galí, Eladi Homs, Joan Bardina, Pau Vila, etc., que tenien com a finalitat superar les deficiències del sistema educatiu vigent.

A l'escola de nens de Barbens, els aires d'innovació van entrar de la mà del mestre Mariano Bernaus Padullés. El Sr. Bernaus portà un període d'estabilitat i millora progressiva a l'escola. El poble de Barbens el considerava un home tranquil, culte i molt correcte amb el tracte de la gent. Durant els trenta-cinc anys que va fer de mestre hagué d'implementar les directius dels governs de torn, radicalment diferents unes de les altres, les imposades per la dictadura de Primo de Rivera, les dels governs de la Segona República i les de la dictadura del General Franco. El mestre Bernaus ho va fer sense crear conflictes i amb la mínima distorsió en el funcionament de l'escola.

Mantenir l'escola al marge de les decisions polítiques, no sempre és possible, tot règim polític, des de sempre, ha utilitzat l'escola per difondre i inculcar els seus valors i creences entre la ciutadania. Al juliol de 1908, estant en el poder el partit conservador, el Governador Civil de Lleida, José Centaño, enviava una circular als alcaldes prohibint a les autoritats locals, (serenos, agutzils, secretaris...) dir renecs i paraules malsonants en públic i recordant a la Guàrdia Civil l'obligació de multar als qui en diguessin públicament.

Evidentment, la campanya arribà a l'escola i a l'octubre es publicà una altra circular al BOP del 24 d'octubre, obligant els presidents de les Juntes locals a convocar a tots els seus membres, als mestres i a l'alumnat a una reunió solemne per fer una lectura comentada de la circular. El 8 de novembre, l'alcalde, Delfí Solsona Tella, convocà tota la Junta, el mestre Mariano Bernaus i els seixanta cinc alumnes a l'escola dels nens per donar compliment a les directrius del Governador Civil.

Malgrat les ingerències, la tasca del Sr. Bernaus es mantingué a un bon nivell amb resultats satisfactoris. El diari *El Correo Español*, de l'1 de febrer de 1909, publicava la següent crònica:

“Merece la más calurosa felicitación nuestro estimado amigo y distinguido maestro del vecino pueblo do Barbens por los brillantes exámenes que acaban de celebrarse en la escuela de su muy acertada dirección y por el precioso Belén con que ha obsequiado a sus numerosos discípulos en las pasadas fiestas de Navidad. En los primeros como pedagogo y en el segundo como artista, estuvo D. Mariano Bernaus a una altura envidiable, cosechando muchos aplausos. El Ayuntamiento, queriéndole patentizar el agradecimiento de todo el vecindario, ha empezado ya las obras de transformación y embellecimiento de la casa y escuela, las que se convertirán en un pequeño palacio”.

La Junta Local de Primera Ensenyança també repetia, curs rere curs, les felicitacions al mestres i l'inspector d'Educació, Juan López Amayo, ho corroborava en l'informe de la visita que va fer a les dues escoles al 1911, deixant escrit la seva satisfacció pel nivell de coneixements que li havia demostrat tot l'alumnat, nens i nenes.

Malgrat el seu compromís i bon saber fer, el Sr. Bernaus va haver d'afrontar situacions familiars i personals penoses, com les defuncions d'una filla al 1922 i de la seva primera muller tres anys més tard. Al final de la seva vida professional va estar llargs períodes de baixa, coberts per mestres interins, i la resolució del seu expedient de depuració, comú a tots els ensenyants que van exercir en temps de la Segona República, el sancionà amb la suspensió de sou i feina per dos anys, trasllat fora de la província sense poder sol·licitar places vacants i inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança.² Tot fa suposar que no va complir la sanció perquè l'1 de maig de 1942 li sobrevingué la mort.

A l'escola de nenes, els aires d'innovació van entrar més lentament perquè la defunció de la Sra. Penella va provocar un període d'interinitat donat per la interinitat de les mestres que van exercir fins la meitat del segle XX.

Les conseqüències d'aquesta interinitat les posà de manifest l'Inspector d'Educació, Manuel Lorenzo Gil, en la reunió amb els membres de la Junta Local de Primera Ensenyança, celebrada l'11 de febrer de 1909 en què valorava positivament la feina del mestre i els coneixements que mostraven els seus alumnes però l'ensenyament de les nenes el qualificava d'endarrerit i abandonat.

La visita també va fer evident un altre dels proble-

mes endèmics de l'ensenyament, les nefastes condicions dels edificis que feien d'escola. L'Inspector manifestava als membres de la Junta Local la necessitat de buscar un altre local. L'escola de nenes era insuficient per acollir a totes les matriculades i la dels nens tenia poca llum i recomanava fer més finestres. L'alcalde estigué d'acord amb les observacions de l'inspector i manifestà que, quan els recursos pressupostaris ho permetessin, intentarien atendre les seves indicacions.

Dos anys més tard, un altre inspector, Juan López Amayo, després de fer la visita reglamentaria a les escoles, deixà escrit, novament, la necessitat de disposar d'un edifici amb condicions per fer d'escola. Sugeriria demanar subvencions a l'estat per construir una escola nova, acollint-se al R.D. de 7 de febrer de 1907, i quan els pressupostos de l'Ajuntament ho permetessin, destinar una quantitat a la compra de mobiliari ja que el que hi havia era escàs i es trobava molt deteriorat.

IRREGULARITATS BUROCRÀTIQUES

Encara que l'ensenyament de Barbens del primer quart del segle XX seguia una línia de millora i sense grans conflictes, no va estar exempt de situacions irregulars. A l'octubre de 1917 prengué possessió, la mestra Carme Mir Bonell i dos anys més tard abandonà l'escola sense una causa justificada. L'administració la sancionà amb suspensió de sou i feina durant un any (R.O. 4-6-1920).

A l'Arxiu de l'Ajuntament de Barbens hi ha una carta de 15 de novembre de 1920 on s'exposa la possible causa de l'abandonament de la mestra. És una carta de l'alcalde, Bonaventura Canela, en qualitat de president de la Junta Local, adreçada al Director General de Primera Ensenyança. Segons l'alcalde, les mares de les alumnes havien denunciat públicament, i a ell en persona, el seu malestar per la mala praxi de la mestra, les ensenyances de la Sra. Mir *“eran perniciosas para la moral y perfeccionamiento de las costumbres de la infancia”*. Les denúncies eren generalitzades; el poble de Barbens no estava content amb el funcionament de l'escola de nenes.

Al novembre de 1920, la Sra. Mir havia complert la sanció imposada i es presentà a l'Ajuntament reclamant la clau de l'escola. El mal ambient del poble en contra de la mestra no facilitava el seu retorn i no li do-

² BOP de Lleida del 16 de gener de 1941.

naren la clau perquè no acreditava documentalment que era la mestra propietària. Encara que la Inspecció d'Ensenyament de Lleida manà que la mestra prengués possessió, això no va passar i l'escola de les nenes continuà amb mestres interines.

D'irregularitats n'hi van haver més i no totes van estar protagonitzades pels mestres. El Governador Civil de Lleida, al març de 1920 s'interessà per la manca d'informes de la Junta Local de Primera Ensenyança. El consistori s'adonà que la Junta no estava creada i en el Ple de l'Ajuntament del 8 de maig, l'alcalde comunica que als arxius municipals no hi ha constància documental de la seva existència, incomplint el R.D. de 8 de febrer de 1908. En aquell mateix Ple es creà dita Junta amb els següents membres: President: Bonaventura Canela Pagés, alcalde, Vocals: Joan Vendrell Ibos, regidor; Sebastià Benito, regidor; Josep Llobera Solsona, pare; Josep Altisent Tomas, pare; Josefa Barqué Farré, mare; Remei Sisteró Ibós, mare; Josep M. Bosch, mossèn; Josep Minguell Oromí, farmacèutic i Mariano Bernaus Padullés, mestre nacional.

Aquestes irregularitats van tenir poca repercussió en el funcionament de l'escola, foren de caràcter burocràtic i no varen interferir en el procés d'aprenentatge de l'alumnat.

L'ESCOLA FRÖEBEL, UNA ESCOLA NO OFICIAL

Al 1920 s'obria una escola privada al poble finançada amb les quotes de l'alumnat. El nom de l'escola feia honor al pedagog alemany, Friedrich Fröebel, creador de les *Kindergarten*, escoles bressol conegudes arreu del món i conegut per la innovació que va introduir en l'educació dels més petits.

L'escola estava sota la direcció del mestre Miguel López Torres. No s'ha trobat informació ni del mestre ni de l'alumnat, només disposem d'un document facilitat pel veí de Barbens, Sr. Grustan, en què hi ha els horaris i els continguts que s'hi impartien. De dilluns a dissabte, l'entrada era a les vuit del matí i la sortida a les onze; per la tarda es començava a les dues fins a les cinc. Els dijous a la tarda es feia festa.

Els horaris reflecteixen els continguts als quals es dedicava més temps, l'aritmètica, la lectura, la cal·ligrafia i l'escriptura, i la resta de l'horari estava reparat entre la gramàtica, història, fisiologia i geografia.

A l'assignatura de religió solament es dedicava mitja hora setmanal, el dissabte per la tarda.

El fet de no disposar de més informació, hom pot imaginar que el nom de l'escola podria respondre als aires d'innovació pedagògica i a l'aplicació de metodologies modernes, fet que malauradament desconeixem. L'escola va tancar després de la Guerra Civil.

Paral·lelament en el temps, també hi va haver una petició d'obrir una escola particular de pàrvuls, a càrrec de Cecília Arbonès Carulla, però la Junta Local de Primera Ensenyança no autoritzà la seva obertura perquè el local no tenia les condicions pertinents i, a més, no havia fet la sol·licitud de forma reglamentària.

SEGONA REPÚBLICA

Les eleccions municipals de 1931 aportaren molt optimisme i eufòria, molts homes i dones estaven convençuts que la instauració de la República aportaria canvis a tots els estaments i sobretot a l'ensenyament. El testimoni oral de Francesc Minguell Petit (Barbens, 1924), alumne de l'escola de Barbens en temps de la República, explica que un dels quatre mestres de l'escola, va adonar-se que duia una enciclopèdia on hi havia una fotografia d'Alfons XIII; el mestre, "*molt bona persona, però molt republicà*", va refregar una poma en tota la cara del rei destronat i va dir a Minguet, que s'ho mirava estupefacte, que "*Això ja ha passat a la història*".³

L'ensenyament de Barbens, a l'inici de la Segona República, comptava amb una escola privada, l'escola Fröebel, i dues escoles públiques amb una unitat cada una, una de nens i una de nenes, amb els mestres Mariano Bernaus i Dolors Canela. Al maig de 1934 s'autoritzà el funcionament de dues unitats més, una per a cada sexe. El poble de Barbens estava molt satisfet amb la millora i, com a mostra de gratitud, es feu un obsequi a l'inspector de Primera Ensenyança pel suport que havia donat a la creació d'aquestes noves unitats. Fins i tot es nomenà quatre vocals més per a la comissió que assessorava a l'Ajuntament en les qüestions d'ensenyament. Aquesta millora anà acompanyada de l'arribada dels mestres Francisco Baldomà Marqués i Marcela Pelegrí Esquerda, nomenats, interinament per ocupar les unitats de nova creació, fins a l'arribada de Ramir Bosch i Aurèlia Arjo que obtingueren la plaça en propietat.

Els nous mestres crearen noves expectatives i en-

³ Foguet i Boreu, F. La primavera republicana del 1931 al Pla d'Urgell. *Mascañà*, 5, 2014. pàg. 5-17.

degaren projectes que anaren més enllà de les quatre parets de l'escola. Al 1936, les 1.014 pessetes del pressupost municipal destinades a la instrucció pública no eren suficients per pagar les activitats que els mestres tenien programades i el mestre, Ramir Bosch, preparà una obra de teatre amb els alumnes per recaptar diners i destinar-los a fer excursions i comprar material nou per a l'escola.

Els canvis foren evidents, segons Francesc Minguell Petit, *"en temps de la República, ens ensenyaven molt el català. Jo recordo que en sabia molt.[...] Cada dia fèiem moltes traduccions del català al castellà i del castellà al català. Això era molt important"*. Cal recordar que el català fou prohibit a les escoles per la Dictadura de Primo de Rivera.

GUERRA CIVIL

Per minvar els efectes del desgavell de la guerra, el 1937 l'Ajuntament autoritza a Cecília Arbonès Carulla a guardar nens als baixos de l'antiga Casa de la Vila i a l'any següent s'autoritza Joaquin Marcillo Nuñez, advocat de formació, a obrir un col·legi privat i utilitzar, provisionalment, una sala de l'escola pública ubicada en el mateix edifici de la casa consistorial.

Acabada la Guerra Civil i amb la dictadura del general Franco al poder, les aules estaven tancades per falta de mestres, uns s'havien exiliat, la majoria estaven inhabilitats esperant la resolució del seu expedient de depuració i la maquinaria de l'administració es volia assegurar de fer desaparèixer qualsevol indici que recordés a la República. Algunes classes de l'escola de Barbens estaven tancades i els nens i les nenes voltaven pel carrer. Al març de 1939, els veïns de Barbens van haver de lamentar la mort del nen Justo a causa de l'explosió d'una bomba tot jugant amb els seus amics prop del Canal d'Urgell (vegeu Llauredó, Giribet: 2003).

Arrel d'aquesta desgràcia, el Ple de l'Ajuntament, convocat amb caràcter d'urgència, deixà constància que l'accident es podia haver evitat si l'escola hagués estat oberta, però l'escola continuava tancada perquè la dictadura franquista havia inhabilitat els mestres i per tornar-la a obrir havien d'esperar autorització de la superioritat o bé esperar la resolució dels expedients

de depuració. El consistori proposà que els nens i les nenes, per evitar que voltessin pels carrers i camps del poble, assistissin a les aules dels mestres que ja estaven rehabilitats.⁴

1939. LA TORNADA DE LES MESTRES I REPRESA DE LES CLASSES

La Guerra Civil portà molt desgavell al dia a dia del poble i les escoles també en van patir les conseqüències. Les dues mestres, Aurèlia Arjo i Jovita Vidal, al 1937, després de participar en el concurs de trasllat especial, les van destinar a la Vall d'Aran, però el 18 d'abril de l'any següent, l'exèrcit franquista ocupà la Vall i tots els funcionaris d'ensenyament nomenats en temps de la Segona República foren destituïts. Aurèlia Arjo sol·licità la rehabilitació provisional per incorporar-se a la plaça de Barbens que li concediren a finals de novembre però no s'incorporà fins al mes de març de 1939, quan el poble ja era en mans de l'exèrcit franquista.⁵

Malgrat la rehabilitació provisional, la resolució final del seu expedient de depuració, publicada en el BOP de Lleida d'11 de maig de 1940, la sancionà amb inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança. Demanà revisió del seu expedient i el 22 d'octubre de 1942 fou rehabilitada completament.

Jovita Vidal seguí el mateix camí que la seva companya Aurèlia Arjo i també es reincorporà a l'escola de Barbens al març de 1939, després de concedir-li la rehabilitació provisional per part del cap del Servei Nacional de Primera Ensenyança. Tot i estar inicialment acusada d'actituds contràries a la "Causa Nacional" i proposada per a ser inhabilitada per a càrrecs directius, presentà un recurs que es resolgué confirmant-la en el seu càrrec i sense cap sanció.

EDIFICI ESCOLAR I HABITATGES DELS MESTRES

La qüestió dels edificis escolars va ser un tema de preocupació de tots els consistoris de la nostra comarca. A Barbens, malgrat les bones intencions, fins al 1927 les escoles van estar ubicades en diferents cases

⁴ ACPU. Acta del Ple de l'Ajuntament de 15 de març de 1939.

⁵ BOP de Lleida de 28 de novembre de 1939.

del poble, llogades per l'Ajuntament.

Al 1920, l'Ajuntament es va veure obligat a prendre una decisió respecte a l'edifici escolar. L'escola de nenes i l'habitatge de la mestra estava al primer pis de la casa número 20 del carrer Major; el contracte de lloguer havia expirat i el propietari, Jaume Minguell Riera, volia que s'abandonés l'edifici però l'Ajuntament es negà, demanant tres mesos de termini per desallotjar-lo. El propietari presentà una demanda judicial que es resolgué al seu favor.

La Gaceta de Madrid, de 14 de maig de 1920, publicava la següent R.O:

"Excmo. Sr. vista la comunicación del Inspector de Primera enseñanza de Lérida participando al Ministerio que por el Juzgado de municipal de Barbens se dictó sentencia en juicio de desahucio a instancia de Sr. Jaime Minguell, contra el Ayuntamiento para que desaloje la casa que ocupa la Maestra de niños, destinada a vivienda de la misma y a local para Escuela. Teniendo en cuenta lo prevenido en el Real decreto de 5 de Mayo de 1913 y de 28 de Febrero de 1919, siendo obligación de los Ayuntamientos proporcionar local en condiciones para instalar las Escuelas y facilitar habitación para los Maestros.

S. M. el Rey (q. D. g.) ha resuelto que se ponga este hecho en conocimiento de V. E., encareciéndole la conveniencia de que comunique al Gobernador civil de aquella provincia que obligue al Ayuntamiento de Barbens a instalar la Escuela de referencia en edificio adecuado y facilitar habitación para la Maestra. De Real orden lo digo a V.E. para su conocimiento y demás efectos. Dios guarde a V. E. muchos años. Madrid, 8 de Mayo de 1920, Señor Ministro de la Gobernación"

Ben aviat es va posar fil a l'agulla i el cinc de juny de 1927 s'inaugurava un edifici nou destinat a les oficines del consistori i les escoles, construït exclusivament amb fons municipals. Era el dia de la Pasqua i es va fer una gran festa aprofitant que també se celebrà la festa de la primera comunió. *La Vanguardia* de l'11 de juny de 1927 publicava una extensa crònica que recollia els actes programats per a la inauguració de l'esmentat edifici:

"todo el pueblo habían contribuido ya con su asistencia al triduo de preparación, ya con sus sacrificios para acornar artísticamente las calles, que el pueblo de Barbens guardará grato recuerdo de tan solemne y entusiasta fiesta. Como coronación de la fiesta se dieron fuegos artificiales con su traca valenciana y demás diversiones populares".

La inauguració fou un èxit, la resposta dels veïns fou magnífica i el consistori n'estava satisfet. L'alumnat i els mestres tingueren una actuació rellevant: una demostració de cant coral i una vetllada literària en què van participar els dos mestres de l'escola pública, Sr. Bernaus i Sra. Laplana, juntament amb el mestre de l'escola privada Fröebel, Sr. Miquel López.

Disposar d'un nou edifici fou una gran millora per a l'ensenyament de Barbens que, a diferència de la majoria de pobles del Pla d'Urgell, no van haver de millorar o reformar l'edifici escolar fins més enllà de la meitat del segle XX. Aquesta gran fita però, deixà les arques municipals exhaustes i sense liquiditat per equipar les escoles del material necessari. A l'agost, des de l'Ajuntament, es reclamava al Ministerio de Fomento els lots de material que, per dotació, corresponia a les noves escoles i per comprar el material restant s'obrí una subscripció popular. La resposta del veïns fou extraordinària i el material va arribar a les escoles ben aviat.

Les escoles estaven enllestides però quedava per resoldre els habitatges dels mestres. El pla d'obres de l'any 1928, acordat amb els veïns del poble, contemplava ubicar-les a la part superior de l'escola. D'aquesta manera, l'Ajuntament s'estalviaria de pagar els lloguers. Probablement, aquest pla no es va dur a terme en la seva globalitat perquè tres anys més tard, el mestre Mariano Bernaus continuava vivint en un pis de la casa consistorial que estava en un estat ruïnós, era insalubre i perillós per a la integritat física de la seva família. El consistori li oferí canviar a la casa del carrer Major 19 i, si no era del seu gust, estava disposat a pagar-li el lloguer d'una altra. S'havia pressupostat fer obres a les dependències municipals però el pressupost es quedà curt i no es pogué reparar el pis del Sr. Bernaus.⁶

Què va passar amb l'edifici escolar a l'arribar la Segona República? L'ampliació del nombre d'unitats de l'any 1934, de dues a quatre, no va suposar cap problema. Al juny de 1935 el Govern de la Generalitat de Catalunya, comunica a tots els ajuntaments que es desplaçaria fins a Lleida per recollir les impressions i peticions de millora que les poblacions poguessin fer-li sobre construccions escolars, portada d'aigües, etc. El Ple de l'Ajuntament de Barbens del dia 11 de juliol acordà fer una instància adreçada al Conseller d'Obres

⁶ ACPU. Fons Ajuntament de Barbens. Acta de 25 de juliol de 1931.

Públiques per a demanar-li que la Generalitat assumís el cost d'un nou dipòsit d'aigua i un quilòmetre de canonada, i res més; el poble havia pagat la distribució de les aigües i el clavegueram i la construcció de les noves escoles.

No es pot dir el mateix dels habitatges dels mestres, el consistori no trobava la solució definitiva i fou motiu de preocupació i de repetides intervencions, tot i que, entre els anys 1930 i 1940, el problema quedà relegat a un segon pla. Havien sorgit altres urgències com la ubicació de la Guàrdia Civil, millorar les condicions de les dependències municipals i la insalubritat del pis del secretari. Amb tot, al juliol de 1935, l'alcalde i el secretari es desplacen a Lleida per presentar a l'inspector de Primera Ensenyança, els plànols per construir damunt de les escoles els habitatges dels mestres. Aquest hi donà el vistiplau i s'acordà buscar un mestre de cases per fer el pressupost, però quinze dies més tard es revocà l'acord; se'n desconeixen els motius.

La solució definitiva arribà trenta anys més tard, al maig de 1967, quan es presentà un projecte al Governador Civil i al president de l'Excma. Diputació de Lleida per construir un escola de quatre unitats amb els quatre pisos per als mestres. Ambdues institucions prometeren suport econòmic, malgrat sigui a través d'un préstec sense interessos a tornar en deu anys.

A l'abril de l'any següent, el Ministeri d'Educació Nacional concedeix una subvenció per construir les escoles. L'Ajuntament compra un terreny de la partida de La Creu o Eres, de 4396 m² de superfície, propietat de Jaume Roca Balcells, per un preu de 383.815 pessetes i l'Excma. Diputació de Lleida deixà 200.000 pessetes per poder fer front a les primeres factures de la construcció del nou edifici, que s'inaugurà al juliol de 1969.

EPÍLEG

A partir dels relats i de l'estudi de la documentació consultada es pot inferir l'evolució de la instrucció de Barbens des de 1845 a 1950. Les interrelacions descrites entre les institucions, el veïnatge, les famílies, l'escola i els mestres configuren les actuacions docents que al llarg del temps permeten construir un camí ple de petjades, unes endavant, altres endarrere, però en conjunt seguint una línia de progrés.

L'ensenyament de Barbens ha superat de forma extraordinària entrebancs importants, com la pèrdua de

l'escola amb la riuada de Sta. Tecla o els llargs períodes d'interinatge de mestres, però cal remarcar alguns aspectes positius com el bon mestratge dels mestres i les mestres o la voluntat i la cura del poble per fer de l'escola un lloc emblemàtic amb recursos per ensenyar i aprendre.

Una escola per la qual han passat dos alumnes brillants. El primer, Ramon Gener (1875-1920), que als 16 anys va ingressar a l'orde del caputxins agafant el nom de Francisco de Barbens, en honor al poble que el va veure néixer. Frare caputxí il·lustre i polifacètic, autor d'una extensa obra que va abraçar camps com la psicologia, la formació de mestres, la psiquiatria, el teatre, la sociologia i la fisiologia. El segon, Joan Benet Petit, també nascut a Barbens al 1890, mestre entusiasta, coneixedor i aplicador de mètodes didàctics moderns, innovador de la pràctica educativa i impulsor de les sortides, les mutualitats o les biblioteques escolars, sent un exemple de renovació pedagògica. La seva tasca sempre va anar més enllà de l'escola i va ser model d'un bon mestratge.

Només resta per dir que persones il·lustres com les esmentades ajuden a millorar l'autoestima d'un poble i ajuden a sentir-se enfortit per a continuar amb el ferm compromís de l'educació, únic camí per formar ciutadans cultes, lliures i oberts al món.

RELACIÓ DE MESTRES DE LES ESCOLES DE NENES				
NOM	SITUACIÓ PROFESSIONAL	POSESSIÓ	CESSAMENT	OBSERVACIONS
Maria Penella Andreu	Propietària	15/10/1869	16/10/1908	Defunció
Ramona Pedrós Isarn	Interina	05/01/1909	15/06/1909	Passa a Sarroca
Maria de los Dolores Mill	Propietària	01/09/1909	31/08/1916	Jubilació
Ramona Calvet Masana	Interina	11/10/1916	30/09/1917	Possessió de la propietària
Carmen Mir Borrell	Propietària.	01/10/1917	31/08/1921	Suspena de feina i sou des de juny de 1920 a l'agost de 1921 per abandó de destí. R.O. de 04/06/1920.
M. Dolors Morlans	Substituta	15/06/1920	20/01/1921	
Elvira Banzo Palacín	Interina	29/01/1921	27/09/1921	
Dolores Laplana Marqués	Reingrés	28/09/1921	18/09/1930	Passa a Concabella
Dolores Canela Cots	Interina	02/10/1930	22/02/1932	Cessa per possessió de la propietària
Maria Asunción Morera Batlle	Propietària	23/02/1932	30/09/1934	Passa a Centelles
Aurèlia Arjo Nart	Propietària	20/11/1934	15/08/1943	El 21/02/1937 destinada a Viella i al gener de 1939 es reintegra a Barbens
Josefa Condal Gibert	Auxiliar	01/04/1937	30/11/1937	
Maria Escoda Porqueiras			02/10/1947	
Josefa Salazar Pellisé	Propietària	02/10/1947	31/08/1960	Passa a Cervera
Nova unitat creada per O. de 12 de maig de 1934. Gazeta 30/05/1934				
Marcela Pelegrí Esquerda	Interina	18/06/1934	12/11/1934	Passa a La Floresta
Jovita Vidal Vidal	Propietària	01/12/1934	21/02/1944	El 21/02/1937 destinada a Viella i el 9 de març es reintegra a l'escola de Barbens
Maria Sobrevals Plana		?	?	
Isabel Mercé Salazar Pellisé		?	1950?	

RELACIÓ DE MESTRES DE LES ESCOLES DE NENS				
NOM	SITUACIÓ PROFESSIONAL	POSESSIÓ	CESSAMENT	OBSERVACIONS
Ramon Querol	Propietari	20/11/1869	20/12/1873	Defunció
Jaume Mirada Salomon	Propietari	12/07/1875	20/01/1878	Va renunciar
Magí Farré Verdaguer	Propietari	28/05/1878	08/11/1896	Jubilació
Miquel Masana Vilamayor	Interí	23/11/1896	20/07/1899	Possessió del propietari
Josep Serra Porta		21/07/1899	16/06/1900	Defunció
Luis Perelló	Interí	29/09/1900	19/04/1901	
Miquel Masana Vilamayor	Provisional	10/05/1901	10/09/1902	Possessió propietari
Pere Pueyo Artó	Propietari	11/09/1902	16/01/1904	Passa a Osca
Josep Rosell	Interí	25/02/1904	30/06/1904	
Armengol Domingo Castells	Propietari	11/12/1904	31/12/1905	Passa a Claverol
Josep Berenguer Galán	Interí	12/03/1906	17/05/1906	Passa a Sant Sebastià de Murcia
Felip Claret Cases	Propietari	10/01/1907	04/05/1907	Defunció
Mariano Bernaus Padullés	Propietari	13/07/1907	01/05/1942	31/12/1939, depurat amb suspensió de sou i feina. Reingressà i feu de mestre fins a la seva mort.
Mn. Joan Duran Moles		01/04/1940	29/09/1941	Llogat per l'Ajuntament per suplir al Sr. Bernaus.
Vicent Marí Marí	Interí	30/09/1941	30/06/1941	Cessa per possessió del propietari.
Ramon Serra Mas	Propietari	31/07/1944	25/06/1946	Defunció
Jacinto Caveró Cambra	Propietari	14/10/1946		15/12/1950. Excedència per ocupar el càrrec d'Inspector General d'Arbitris sobre Usos i Consum de la Diputació de Lleida. Es reincorpora a l'escola al setembre de 1952.
Nova unitat, creada per O. de 12 de maig de 1934. Gazeta 30/05/1934				
Francesc Baldomà Marqués	Interí	18/06/1934	15/10/1934	Possessió del propietari
Ramir Bosch Blanc	Propietari	17/10/1934	31/08/1946	Passa als Alamús.
Tomas Borrell Barber			31/01/1937	Passa a Barcelona, a una escola del CENU
Guillermo Garcia Terán		01/09/1946	1950?	

BIBLIOGRAFIA

Arxiu Ajuntament de Barbens. Fons Educació.

ACPU. Actes de l'Ajuntament de Barbens i actes de la Junta Local de Primera Ensenyança.

ADLL. Expedients de vots de gràcia per a mestres.

AHLL. Fons Ensenyament. Expedients de mestres.

AIGUADÉ, LLAURADÓ, M.; GIRIBET SANMARTÍ, S. (2003). Aproximació a la història de la Guerra Civil a Barbens. *Quaderns El Pregoner d'Urgell*, 16, pàg. 25-40.

MADOZ, P. (1845). *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Madrid. Est. literario-tipográfico de P. Madoz y L. Sagasti. Tomo III.

PLANES NONELL, J. (2004). *Barbens*. Col·lecció la creu de terme, 27. Edicions Cossetània. Valls.